

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 10 Sayı: 48 Volume: 10 Issue: 48

Şubat 2017 February 2017

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

TÜRKÇEDEKİ FİİLİMSİ YAPILARA SENTAKTİK YAKLAŞIMIN YABANCI DİL ALMANCANIN ÖĞRETİMİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

THE IMPORTANCE OF SYNTACTIC APPROACH TO THE GERUNDIAL STRUCTURES IN TURKISH IN GERMAN AS A FOREIGN LANGUAGE TEACHING

Eyüp ZENGİN*

Öz

Türkçenin söz diziminde çok önemli bir yer tutan fiilimsiler, çekimli fillerde olduğu gibi yargı bildirmeseler de, fiilden türetildiklerinden cümle kurma eğilimi arz eden yapılardır. Bu nedenle cümlelerin bütün özelliklerini ortaya koymasalar bile, bir eylem ifadesi olduklarından bunlar için, tam bir cümle olmayan, ancak cümleye yakın anlamını ifade edebilecek; cümlecik, cümlemsi, yan cümle, bağımlı cümle gibi terimler kullanılmıştır. Fiilimsileri yan cümle olarak kabul etmeyen, bunların yer aldığı cümleleri basit cümle olarak tanımlayan dilciler de vardır. Ancak bazen bünyesinde cümle ögesi olarak onlarca fiilimsinin yer alabildiği, Türkçede basit cümle olarak ifade edilen ve boyutları bazen bir sayfayı geçen bu cümlelerin yapısı, cümlelerin anlaşılmasını ve çözümlenmesini zorlaştırmaktadır. Özellikle yabancı dil öğretiminde bu tür yapıların tanıtılması, öğretilmesi ve bizim üzerinde çalıştığımız yabancı dil Almancaya aktarılması esnasında zorluklarla karşılaşmaktadır. Bu nedenle yabancı dil Almancanın yan cümle yapılarının tanıtımında ve öğretiminde, Almanca dil bilgisinde genellikle yan cümlelere denk gelen fiilimsilerin, sentaktik olarak ele alınıp yan cümle olarak tanımlanmasının ve bu şekilde çözümlenmesinin gerekli olduğu kanısındayız. Cümle içerisinde cümlelerin bir ögesi olarak yer alan fiilimsileri, morfolojik yapıdan sentaktik yapıya geçişle, yan cümle olarak değerlendirerek ve diğer yandan da dil içi çeviri yapmak suretiyle Almancaya aktarmak, cümle çözümlenmelerini ve çeviri sürecini bir hayli kolaylaştıracaktır. Biz bu çalışmada, dilimize ifade zenginliği kazandıran fiilimsi yapıların yabancı dil Almanca öğretiminde nasıl algılandığını, bunların Almancaya aktarımında hangi sorunlarla karşılaşıldığını ve hangi çözümlerin üretildiğini açıklamaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Cümle, Fiilimsi, Derin Yapı, Yüzey Yapı, Almanca, Yan Cümle.

Abstract

The gerundials which are taking an important place in Turkish syntax do not express judgment as in finite verbs are the structures tend to form sentences as they are derived from verbs. For this reason, although they are not able to reveal all characteristics of a sentence, as being a verbal expression, they are termed as clause, subclause and dependent clause standing for they are not full but quasi sentences. On the other hand, there are linguists who are rejecting gerundials as subclause but simple sentences including them. However, structure of these sentences, which are expressed as simple sentences in Turkish, sometimes including tens of gerundials as sentence elements and exceeding sometimes one page in terms of dimension makes the understanding and analyzing of the sentence difficult. Particularly in foreign language teaching, introducing and teaching such structures as well as transferring them into German, a foreign language on which we are studying, we frequently faces difficulties. For this reason, in introducing and teaching the subclause structures in German, we consider that gerundials that are typically corresponding to subclauses in German grammar should be dealt syntactically and identified and analyzed as subclauses. To transfer gerundials as an element of a sentence into German by transition from morphological structure to syntactic structure by assessing them subclause and on the other hand by making intralingual translation would make sentence analysis and translation process much more easier. In this study we are going to explain how the gerundial structures that enrich our language in terms of expressions are perceived in German as foreign language teaching and facing with which challenges and what kind of solutions are produced in this matter.

Keywords: Sentence, Gerundial, Deep Structure, Surface Structure, German, Subclause.

GİRİŞ

Yabancı dil öğretimi meselesi, üzerinde tartışılan, ancak çözümü konusunda beklenen sonuçlara varılamayan ve hala çözüm bekleyen problematikleri olan konulardan birisidir. Yabancı dil öğretiminde yaşanan sorunların altında yatan önemli nedenlerden biri de, ülkemizde yabancı dil olarak öğretilen Hint-Avrupa dil ailesine mensup İngilizce, Almanca ve Fransızca gibi yabancı diller ile Altay dil ailesine mensup Türkçenin farklı yapılarla sahip olmasıdır. Bu farklılık bizim açımızdan Avrupa dillerini öğrenmemizi zorlaştırmakta ve uzun bir zamanı gerektirmektedir.

Yabancı dil öğretiminde ön plana çıkarılması gereken hususlardan biri de, dillerin farklı yönlerini açıklamak suretiyle, gramer yapılarının daha kolay anlaşılır hale getirilmesini temin etmek olmalıdır. İki farklı dil ailesinden gelen bu dillerin farklı özelliklerinin altını çizerek bir farkındalık yaratabilmek için karşılaştırmalı yöntem de yer verilebilir. Ancak bu yöntem sadece öğrencilere Türkçenin sözdizimsel yapısını öğretmek için değil, aynı zamanda söz öbeği düzeyinde yapılan dilbilgisi açıklamaları için de

* Okt., Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Çeviribilim Bölümü, ezengin@sakarya.edu.tr

kuşkusuz önemlidir. Söz öbeklerinin farklı yapıları birbiriyle karşılaştırılarak açıklandıktan sonra öğrencilerin konuşurken ya da yazarken daha az hata yapmaları beklenebilir (Ünsal, 2010: 278). Bu hususu Türkçe ile Almanca arasındaki farklılıklar bağlamında ele aldığımızda, özellikle cümle yapılarının öğretiminde, Türkçedeki fiilimsilerin öğretilmesinin dolayısıyla anlaşılmasının büyük bir önem arz ettiğini tespit ediyoruz. Almancadaki yan cümle yapılarının büyük bir çoğunluğu, Türkçedeki fiilimsi öbekleriyle karşılanmaktadır. Türkçedeki fiilimsi öbeklerinin morfolojik özelliklerinin yanı sıra, Chomsky'nin üretici dönüşümsel dilbilgisi kuramı doğrultusunda sentaktik özelliklerinin de dikkate alınması gerekir. Türkçedeki fiilimsi öbeklerinin yan cümle olarak değerlendirilip bu şekilde çözümleme işlemine tabi tutulmasından sonra, bunların Almancada yan cümle karşılığı olan yapılarla eşleştirilerek çözümlenmeler üretmek, cümle yapılarının anlaşılmasını ve dolayısıyla dil öğretimini bir hayli kolaylaştıracaktır.

Yabancı dil öğretimi uzun yıllardan beri tartışılan bir konu olarak ele alınmış ve farklı gerekçeler ortaya konarak yabancı dil öğretiminde değişik çözüm yolları önerilmiş ve uygulanmıştır. Bazı dilciler, dünyanın birçok ülkesinde, özellikle Avrupa ülkelerinde uygulanan yabancı dil öğretim kuramları ışığında hazırlanmış kaynakları referans göstererek, yabancı dil öğretiminin bu sistem üzerine yürütülmesi gerektiğini ileriye sürmüşler ve yabancı dilin etkin bir şekilde ancak bu sistemle öğretilebileceğini ifade etmişlerdir. Ancak burada göz ardı edilmemesi gereken bir husus vardır ki, bu da Türk dilinin Avrupa dillerinden farklı bir dil grubunda olması nedeniyle, bu sistemin Türkiye'de yabancı dil öğretiminde ne derece başarılı olacağıdır. Zira uzun yıllardır dil öğretim metotları değiştirilmesine rağmen, ülkemizde yabancı dil öğretiminin istenilen düzeye getirilemediği bir gerçektir. Bir Avrupalının Avrupa dillerinden birini öğrenmesi ile bir Türkün Avrupa dillerinden birini öğrenmesi aynı kategoride olabilecek bir yabancı dil öğretimi olarak değerlendirilmemelidir. Çünkü bir Avrupalı için Avrupa dillerinden birini öğrenmek, bir Türkün Avrupa dillerinden birini öğrenmesinden çok daha kolaydır. Yabancı dil öğretiminde dil guruplarının farklılıkları dikkate alınarak buna göre çözümler üretilmesi, dil öğretiminde bizi daha iyi bir sonuca götürecektir.

1. Kavramsal Çerçeve: Almanca ile Türkçe arasında cümle yapıları açısından en önemli farklılıklardan biri, Almancanın yan cümle yapıları açısından zengin bir dil olması, Türkçenin ise fiilimsi yapılarıyla zengin bir dil olmasıdır. Türkçede yan cümle ise, varlığı tartışılan ancak üzerinde uzlaşamayan bir konudur. Özellikle bir cümlede fiilimsi öbeklerinin yer alması durumunda, bu cümlenin yapı bakımından basit cümle mi, yoksa birleşik cümle mi olduğu konusunda dilciler görüş ayrılığına düşmektedirler. Temel cümle içerisinde yer alan fiilimsilerin (isim fiil, sıfat fiil ve zarf fiil), temel cümlenin sentaktik bir alt birimi, yani bir yan cümle, cümlemsi vb. olarak değerlendirilip, bu kombinasyonun birleşik cümle olup olamayacağı, dilciler tarafından farklı şekillerde açıklanmıştır. Fiilimsilerle kurulu cümleleri basit yapı cümle olarak kabul eden dilciler, cümlenin dış yapısının dikkate alınarak incelenmesi gerektiğini savunurlar. Zira zihinde üretilen cümlelerin şekli ve sayısı ne olursa olsun, önemli olanın bu cümlelerin söz ve yazıya dökülmüş şekillerinin olduğunu ileri sürerler. Fiilimsilerin cümlede isim, sıfat ve zarf görevinde kullanıldıklarını ve yargı ifade etmediklerini savunurlar. Örneğin; Karahan (1993:23) tek yargılı her cümlenin basit cümle olduğunu, isim fiil, sıfat fiil ve zarf fiillerin diğer isim, sıfat ve zarflardan görev bakımından hiçbir farklarının olmadığını ve bu kelimelerin varlığının basit cümlelerin yapısını etkilemediğini ifade etmektedir. Gencan ise (1978: 192) fiilimsilerin çift görevli olduğunu, bunların fiilden türetildiği halde, isim, sıfat ve bağ olabildiklerini ve yan cümlecik kuran çifte görevli kelimeler olduğunu ifade eder.

Yüklemi bir fiilimsi (ad-fiil, ortaç veya ulaç) olan Türkçe önermeler, Hint-Avrupa dillerindeki 'yardımcı' tümcelerinin hiç olmazsa sırf dağılım bakımından yakın karşılıklarıdır. Ne tipolojik söz dizim farkları, ne de morfolojik farkları -yani Türkçe yan önermelerde yüklem bir çekimli fiil olmayışı- bu benzerliği örtmemelidir. Görevsel düzeyde de önemli koşulluklar olduğu kuşkusuzdur. Avrupa dillerindeki normal çeviri eşlerine karşıt olarak Türkçe fiilimsi önermelerin 'tam bir düşünceyi' anlatmadığı yolundaki itirazların anlamsızlığı açıktır. Sırf biçim ya da sözde anlam farklarına dayanan bu gibi basit yargıların bizce pek değeri yoktur (Johanson, 1975: 525)

Fiilimsiler hem fiile, hem de isme özgü nitelikler taşımaktadır. Yani fiilimsiler cümle içinde bir taraftan fiil özelliklerini devam ettirmekte, diğer taraftan ise yüklemi isim, sıfat ve zarf gibi çeşitli yönlerden tamamlamakta ve ismin alabileceği iyelik ve hal ekleri gibi ekleri alabilmektedir. Fiilimsilerin hem morfolojik hem de sentaktik özellikler taşıması farklı görüşlerin de ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Fiilimsilere sentaktik yaklaşımda şüphesiz Hint-Avrupa dillerinden etkileşimin ve yabancı dil öğretiminde ortaya çıkan zorlukların aşılmasında bu yaklaşımın bir çözüm yolu olarak görülmesinin önemli bir etkisi olduğu kanısındayız. Biz bu yaklaşımı Türkçedeki fiilimsiler ile bunları karşılayan Almancadaki yan cümleler açısından ortaya koymaya çalışacağız. Öncelikle Almancada ve Türkçede fiilimsileri tanımlayarak başlayalım:

1.1. Almancada Fiilimsiler

Fiilimsi konusu, Almancada başlı başına bir konu olmaktan öte, çok kısaca tanıtımı yapılan, ancak sıfat-fiiller (Verbaladjektiv=Partizipien) olarak daha kapsamlı ele alınmış bir konudur. Bunun nedeni, yukarıda da ifade ettiğimiz gibi Türkçedeki fiilimsilerin Almancada genellikle yan cümlelerle karşılanmasıdır. Hengirmen (2011: 166) fiilimsileri Almancada “verbale Infinitivform” terimiyle karşılamakta ve bu terimin alt başlıkları olarak “Infinitiv, Partizip, Gerundium” terimlerini vermektedir. Almancadaki fiilimsilerin (Partizip, Gerundium, Verbalnomen) kısaca tanımlarına bakalım. Sıfat-fiil (Partizip), fiilin sıfata dönüşmüş şeklidir, sıfat-fiil isim ve zarf olarak da kullanılır (Jude, 1957:154). Sıfat fiil (Verbaladjektiv) fiilden türetilen sıfattır. Örn. *ağlayan* çocuk (das “weinende” Kind) (Wahrig, 2000: 1321). Fiil ve sıfat arasında ortak bir özellik taşıyan fiil şeklidir (Duden, 2003: 1186). İsim-fiil (Verbalsubstantiv) bir fiilden türetilmiş isimdir, Örn. gitmek (Gehen) (Wahrig, 2000: 1321). Bir eyleme ad olan, fiili karşılamak üzere türetilen isim (Duden, 2003: 1684).

Zarf-fiil terimi Almancada “Gerundium”, “Konverb”, “Verbaladverb” terimleriyle karşılanır. Türkçede olduğu gibi cümlenin bir ögesi olarak düşünüldüğünde, kullanımı Türkçedeki zarf-fiil oluşumuna benzerlik arz eder. Almanca kaynaklardaki zarf-fiil teriminin tanımına baktığımızda, bunları Türkçede olduğu gibi fiilden türetilen şekiller olarak görürüz. Zarf-fiil (Gerundium) isme dönüşmüş infinitif (Infinitiv) şeklini karşılayan, isim özelliği gösteren fiil şeklidir (Duden, 2003: 536). Fiilin mastar halinin çekimlenmiş şeklidir (Wahrig, 2000: 543). Mastarın çekimi (Brockhaus, 1972: 243).

Fiilimsi denince Almancada esas itibariyle gündeme gelen sıfat-fiiller “Partizipien”dir. Sıfat-fiiller cümlede zarf (Adverb) ve isim (Nomen) olarak da kullanılırlar. Ancak bunların morfolojik kullanımları yaygın değildir. Özellikle Türkçedeki zarf-fiillerin Almancadaki sentaktik karşılıkları çok farklı özelliklerdeki yan cümleler olarak ortaya çıkar.

Almancada sıfat-fiiller, Partizip-Präsens (şimdiki zaman ortacı) ve Partizip-Perfekt (geçmiş zaman ortacı) olmak üzere iki başlık altında verilir. Partizip-Präsens, fiilin kök şekline -end (-nd) getirilerek, Partizip-Perfekt ise fiillerin geçmiş zaman şekillerinden oluşturulur.

Partizip-Präsens:

Infinitiv singen (şarkı söylemek)	şimdiki zaman ortacı (Partizip-Präsens) singend (şarkı söyleyen , şarkı söyleyerek)
1. Sıfat-fiil (Partizip)	Die <i>singende</i> Frau ist eine Schauspielerin. <i>Şarkı söyleyen</i> kadın bir film yıldızıdır.
2. Zarf-fiil (Gerundium)	Das Kind kam <i>singend</i> herein. Çocuk <i>şarkı söyleyerek</i> içeri girdi.
3. İsim-fiil (Verbalnomen)	<i>Der Singende</i> ist mein Freund. <i>Şarkı söyleyen</i> benim arkadaşımdır.

Partizip-Perfekt:

Infinitiv vertrocknen kurumak	geçmiş zaman ortacı (Partizip-Perfekt) vertrocknet kurumuş, kurumuş olarak
1. Sıfat-fiil (Partizip)	Die <i>vertrocknete</i> Rose in der Vase sieht sehr schön aus. Vazodaki <i>kurumuş</i> gül çok güzel görünüyor.
2. Zarf-fiil (Gerundium)	Die Rose ist <i>vertrocknet</i> in der Vase Gül <i>kurumuş</i> olarak vazoda duruyor

Ancak Almancada bu yapılar; hem fiilimsiler (Partizip, Gerundium, Verbalnomen), hem de çok farklı yapılarıdaki yan cümleler (Nebensätze) olarak iki alternatif şekilde yer alabilmektedir:

Partizip (sıfat-fiil)

1. Die *dort wartende* Frau ist eine Mutter. *Orada bekleyen kadın* bir annedir.
2. Die Frau, *die dort wartet*, ist eine Frau. *Orada bekleyen kadın* bir annedir.

Gerundium (zarf-fiil)

1. *Vor dem Essen* wasche ich mir meine Hände. *Yemek yemeden önce* ellerimi yıkarım.
2. *Bevor ich esse*, wasche ich mir meine Hände *Yemek yemeden önce* ellerimi yıkarım.

Verbalnomen (isim-fiil)

1. *Deutschlernen* ist nicht so schwer. *Almanca öğrenmek* o kadar zor değil.
2. Es ist nicht so schwer, *Deutsch zu lernen*. *Almanca öğrenmek* o kadar zor değil.

1.2. Türkçede Fiilimsiler

1.2.1. Fiilimsinin Tanımı: Fiilimsiler; isim-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiil, üçünün de ortak özelliği, bunların asıl unsurlarının çekimsiz fiil olmasıdır. Çekimli fiiller, fiil kök ve gövdelerine kip, zaman ve şahıs ekleri

olarak çekime girerler ve yargı bildirirler. Çekimsiz fiiller de fiil kök ve gövdelerinden belirli eklerle türetilirler. Fakat şahıs çekim eki olarak çekime girmezler ve dolayısıyla yargı da bildirmezler. Çekimsiz fiiller, bir oluş, bir kılış bir durum bildirirler ve bunların olumsuz şekilleri yapılabilir. Çekimsiz fiillerin bazıları zaman bildiren ekler de alır. Bu yönüyle fiil özelliği taşırlar. Ancak şahıs ekleri alıp çekime girmedikleri için isim olarak değerlendirilirler. Bunlar isim, sıfat, zarf görevi yüklenmiş fiil biçimleridir. İsim gibi kullanıldıklarından, isimlerin aldığı hal eklerini ve iyelik eklerini alırlar. Kendilerini tamamlayan öğelerle birlikte kelime grubu oluştururlar. Cümlede özne, nesne, yer tamlayıcısı ve zarf olarak görev alabilirler. Fiilimsilerin bütün bu morfolojik özelliklerinin yanında sentaktik özellikleri de vardır. Yani bunlar temel cümleyi anlam yönünden tamamlayan yan cümle görevini de yerine getirebilmektedirler.

Fiilimsiler, dile anlatım gücü zenginliği ve kıvraklık sağlamanın yanında anlatılmak isteneni kısa yoldan anlatma olanağı sağlayan, yan cümle kurabilen, bağlaçların yerine geçebilen dil bilgisel unsurlardır (Bayraktar, 2004: 3). Fiilden türetildiği halde isim, sıfat bağ olan ve yan cümlecik kuran çifte görevli kelimelere *fiilimsi* denir (Gencan 1978: 73). Eylemden türeyen ancak, eylem gibi çekilemeyen sözcüklere *eylemsi* denir (Koç, 1994: 210). Eylemsiler yan cümleler kurarak bileşik cümleler oluşturur. Bu durum Türkçede anlatıma büyük bir kıvraklık ve rahatlık kazandırır. Çünkü çoğu zaman bağlaçlar kullanılmadan eylemsiler yardımıyla kısa cümleler kurulur. Genellikle ulaç ve ortaçların üstlendikleri görevlerle kurulan bu cümleler, başka dillerde bağlaçların yardımıyla kurulur (Hengirmen, 2009: 177). Uzun bir sözlü geçmiş olan Türkçe, kendisi gibi yaşlı birçok dil gibi, cümleye isim muamelesi yapabilmektedir. Bu sayede, Türkçe, söz öbeklerinin tamamlayıcıları kadar cümlelerin açıklayıcılarını da yüklemden önce getirebilmekte, başka dillerde olduğu gibi, açıklayıcı yardımcı cümlelere veya diğer adıyla, yan cümlelere gerek duymamaktadır. Bu yüzden, Türkçede bağlama zamiri veya çeşitli zaman-mekân adlarıyla kurulmuş isim yan cümlesi, zarf yan cümlesi, vb. türden açıklayıcı cümleler yoktur (Karaağaç, 2012: 167)

Deny, fiilimsileri hükmün yüklemi olarak değerlendirmekte ve şu şekilde açıklamaktadır: “Hakikaten bağımlı bir hükmün başlıca ögesi (örn.: yandığını, yanan, yanarken kelimeleri) bu hükmün yüklemi oluyor ve bu sebeple de kişili bir kip haline konulmak gereğinde bulunuyor. Bununla birlikte sözü geçen öbeğin kendisi de bir cümlenin *ögesi* olma görevini görüyor ve bu öbeğin başlıca ögesi *kendi* başına bir cümle sözcüğü imiş gibi iş görüyor. Bunun sonucu olarak sözü geçen cümlede oynadığı rol dolayısıyla kendisine verilen çekimsiz fiili muhafaza ediyor” (Deny, 2012: 754, çev. Elöve).

1.2.2. Fiilimsi Çeşitleri: Fiilimsiler; isim-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiil olmak üzere üçe ayrılır:

1.2.2.1. İsim-Fiiller (Verbalnomen)

İsim-fiillerin temel görevleri, eylemlerin isimlerini yapmaktır. Fiillerin kök ve gövdelerine getirilen isim-fiil ekleriyle bunlar isme dönüştürülür ve diğer sözlük birimlerinin cümle içerisinde yüklendiği özne, nesne, yer tamlayıcısı, yüklem gibi bütün görevleri yüklenebilirler. İsim-fiiller, -mAk, -mA ve -İş ekleriyle kurulur. Bu eklerle mastar ekleri de denir. Bunlar fiildeki oluş ve kılışı bir iş adına dönüştürme özelliği taşırlar, her türlü olumlu, olumsuz fiil kök ve gövdeleriyle, çatı ekleri almış fiillere de getirilebilir.

Zaman ve şahısla ilgisi bulunmaksızın, eyleme konu olan kelimelere isim-fiil denir (Bilgegil, 2009: 234). Fiil kök ve gövdelerinin karşıladıkları oluş, kılış ve durumları, şahıs ve zamana bağlı olmadan gösteren fiil isimlerine *isim-fiil*, isim fiil ile birlikte kurulan gruba da *isim-fiil grubu* denir (Aktan, 2009: 64). Bir hareket ismi ile ona bağlı unsur ya da unsurlardan kurulan kelime grubudur (Karahana, 1999: 24). Hem isim, hem fiil görevinde bulunan kelimeye isim-fiil denir (Gencan, 1978: 194). Karaağaç (2012: 170-171) *isim-fiil* yerine *fiil-isim*, *sıfat-fiil* yerine ise *isim-fiil* terimini tercih ederek şu açıklamayı yapar: “Fiil-isim ekleri, fiillere eklenerek onları isimleştirirler. Bu, isim-fiilde olduğu gibi, bir yapma veya olma adının, bir olay adının, kısacası bir cümlenin isim olarak kullanımından ibarettir”. Koç (1994: 210) ise, isim-fiilleri *eylemlikler* olarak adlandırır ve “eylemlikler, eylem kök ve gövdelerine -mak (-mek), ma (-me), -ış (-ış,-uş,-üş) ekleri getirilerek yapılan sözcüklerdir” şeklinde tanımlama yapar.

1.2.2.2. Sıfat-Fiiller (Partizipien)

Sıfat-fiiller, fiillerin kök ve tabanlarına -An, -(r), -Ar, -dIk, -mAz, -mİş, AcAk, -mAdIk, -AsI sıfat-fiil ekleri getirilerek yapılırlar. Sıfat gibi kullanılabilen fiil şekilleridir. Hem fiil hem de sıfat özelliği gösterirler. Sıfat-fiiller isim gibi işlem görürler, dolayısıyla iyelik, çokluk ve isim çekim eklerini alabilir, diğer isimler gibi özne, nesne, tümleç görevlerini yerine getirebilirler. Hareket ve zaman ifade ederler, olumlu ve olumsuz şekilleri yapılabilir. Sıfat-fiilleri isim fiillerden ayıran en belirgin özellik, sıfat-fiillerin zaman bildirmeleridir. Sıfat-fiil grubunun ana unsuru sıfat fiildir ve yüklem görevi yapar. Grubun sonunda yer alan sıfat-fiil bir, ya da birden çok unsurla tamamlanır. Bu unsurlar bir cümlede yar alabilecek özne, nesne, zarf, yer tamlayıcısı olabilir.

Varlıkları niteledikleri için sıfat; özne, nesne ve tümleç olarak yan cümlecik kurdukları için de fiil gibi sayılan kelimelere sıfat-fiil denir (Gencan: 1978: 195). Sıfat-fiil, fiilin zamana bağlı olarak kavramını sıfatlaştıran bir şeklidir (geçmiş günler, oturan adam, satılacak eşya). Zaman anlatımı taşımaları yönünden ad-fiillerden ayrılırlar. Fakat yatkın fiil olarak ve ad fiiller gibi olumsuz ve edilen görünüşlerine girerler

(Banguoğlu, 2011: 422). Sıfat-fiillere ait cümle kuralları, esas bakımdan asıl sıfata ait olanların aynıdır. Böyle olmakla beraber, bu iki çeşit dilbilgisi sınıfı arasında önemli bir fark yok değildir. Sıfat, âdeti üzere bir nitelik bildirir; fiilin sıfat-fiili ise bir *fiil* ve *hareket* bildirir (Deny, 1941: 410, çev. Elöve). Banguoğlu (2011: 422) sıfat-fiilleri; *etkin sıfat-filler* (participe actif), *edilen sıfat-filler* (participe passif) ve *olumsuz sıfat-filler* (participe négatif) olmak üzere üçe ayırır. Bunları zaman anlatımına göre de sınıflandırarak; 1. *Geçmiş sıfat-fiilleri* (participe passe) 2. *Hal sıfat-fiilleri* (participe présent) 3. *Gelecek sıfat-fiilleri* (participe futur) olarak sınıflandırır. Banguoğlu'nun bu sınıflandırması Almandaki sıfat fiillerin (Partizipien) tanım ve tasnifi ile bir hayli benzerlik göstermektedir. Almandada sıfat-filler (Partizipien), şimdiki zaman ortacı (Partizip-Präsens) geçmiş zaman ortacı (Partizip-Perfekt) olmak üzere iki başlık altında verilir. Deny, sıfat-fiillerin cümle olabilme özelliğini de şu şekilde ifade eder: “Fiil ve hareketlerin, alışılmış olduğu üzere bir özne ile tümleçleri (veya mesulleri) olduğu sebeple fiilin sıfat-fiilini gösteren sıfatlar, bir cümle görünümü almağa meylederler” (Deny, 1941: 411, çev. Elöve). Sıfat-fiiller konusunda önemli çalışmalar yapan Karabulut ise görüşlerini şöyle açıklar: “Sıfat fiiller şekil, söz dizimi ve semantik üçgeni içerisinde incelenmeli ve değerlendirilmelidir. Bu üç boyutlu bakış açısı çok önemlidir, çünkü sıfat filler kullanım esnasında, kelime düzeyinden cümle düzeyine çıkar, sonra da anlamsal açıdan değer kazanır” (Karabulut 2009: 95).

1.2.2.3. Zarf-Fiiller (Gerundien)

Zarf-fiiller hareket hali ifade eden fiil şekilleridir. Fiil kök ve gövdelerine, -A, -All, -ArAk, -Ip, -IncA, -mAdAn, -ken vb. ekler getirilerek oluştururlar. Ne isim, ne de fiil çekim eki alırlar. Fillerin zarf şekillerini oluşturduklarından zarf-fiil olarak isimlendirilirler. Hareket halinden başka bilhassa bazıları devamlılık, zaman (temporal) ve sebep (kausal) gibi zarf fonksiyonlarını da ifade ederler. Bunlar zarf-fiil cümleleri olarak temel cümleyi zaman, sebep, tarz, şekil ve şart gibi özellikler açısından tamamlarlar.

Zarf-fiiller üzerine kapsamlı bir çalışma yapan Gülsevin (2001:122-143) zarf-fiili, fiil kök ve gövdelerine getirilen eklerle geçici zarf oluşturan yapılar olarak tanımlamaktadır. Diğer bazı gramercilerimizin tanımları ise şöyledir: Banguoğlu (2011: 427) “Zarf-fiiller fiilin zarf işleyişine girmek üzere aldığı özel şekillerdir.” Ergin (1995: 336) “Gerundiumlar hareket hali ifade eden fiil şekilleridir. Bu ifadeleri ile fiillerin zarf şekillerini yaparlar. Bu sebeple kendilerine *zarf fiil* de denir”. Aktan (2009: 71) “Zarf işleyişine girmiş bulunana ve zarf olarak kullanılan fiil şekilleridir”. Vardar (2002: 202) “Eylemden türeme, çoğunlukla belirteç işlevi yerine getiren eylemsi”. Demir ve Yılmaz (2014: 215) “Ana cümle bitirmeyen, sonlarına geldikleri fiil ve ona bağlı cümle öğelerini başka fiillere bağlayan, bu arada sonra gelen fiille arasına zaman, öncelik sonralık, birliktelik gibi çeşitli anlam ilişkilerini ortaya koyan ekler zarf-fiil ekleri, bu eklerle kurulan yapılara da zarf-fiil denir”. Demir ve Yılmaz'ın bu tanımlarının, zarf-fiil ekleri ve zarf-fiilin tarifi açısından kapsamlı ve açıklayıcı bir tanım olduğunu görüyoruz.

1.2.3. Fiilimsilerin Sentaktik Görevleri

Türkçede cümlelerin bir öğesi olarak kullanılan fiilimsileri, özellikle yabancı dil öğretiminde bunları tanımlamak, kaynak dil ve erek dilde karşılıklarını belirleyebilmek ve dolayısıyla daha kolay çözümleyip anlayabilmek için işlev açısından yan cümle olarak değerlendiriyoruz. Söz ve yazıdaki her cümle, zihinde teşekkül eden cümle veya cümlelerin aynen veya dönüşümler yoluyla yüzey yapıya, yani dış yapıya yansımış şeklidir. Dönüşüm belirli kurallar çerçevesinde gerçekleşir. Bu görüşten hareketle, fiilimsilerin yan cümle olabileceğini ortaya koyan dil bilimciler, cümlelerin iç yapısını esas almakta, Türkçenin şekilden daha çok manaya dayalı bir dil olduğunu, bu nedenle şeklin yanında anlamın da dikkate alınması gerektiğini ifade etmektedirler. Bu görüşten hareketle fiilimsileri ihtiva eden cümlelerin tek yargı taşıdığı fikrini kabul etmemektedirler. Biz de fiilimsilerin yan cümle (cümlemsi, cümlecik, bağımlı cümle vb.) değerinde bir sentaktik yapı olarak değerlendirilip, yapıların çözümlenmesi yoluna gidilmesi gerektiği düşüncesindeyiz. Nitekim Noam Chomsky'nin üretici dönüşümsel dilbilgisi kuramı (derin yapı-yüzey yapı) bize bu değerlendirmeyi yapma imkânını vermektedir. Chomsky (2011: 170), yüzey yapıda ortaya çıkan görüngülerin, genellikle oldukça soyut derin yapılarının bulunduğunu ve bu yapıların tümceler üretip yorumlarken kullandığımız dilbilgisi süreçlerinde temel bir rol oynadığı görüşünü destekleyen kanıtlar sağladığını, dolayısıyla bu tür olguların üretici-dönüşümsel dilbilgisinde olduğu kabul edilen derin yapıların gerçek zihinsel yapılar olduğu varsayımını desteklediğini ifade eder. Chomsky (2011: 238) sözdizimi bileşeniyle ilgili gözlemlerini ise şöyle özetler: “Vardığımız sonuç, bu bileşenin bir taban bileşeni ile bir dönüşüm bileşeninden oluştuğu. Taban derin yapıları üretir, dönüşüm kuralları ise onları yüzey yapılara çevirir. Tabanın ulamsal bileşeni dilin önemli dilbilgisi bağıntılarını tanımlar, temeldeki söz öbekleri için ülküsel bir düzen saptar ve değişik yollarla hangi dönüşümlerin uygulanacağını belirler”. Derin yapı cümlede yer alan mantıksal yapı, soyut yapıdır. Yüzeysel yapı ise derin yapıda var olan anlamların açıklanmış biçimi, sözcüklere dökülmüş biçimidir, somut yapıdır (Üstünova, 1999: 399). Yüzey yapıyı izah etmede derin yapı ihmal edilemez, derin yapı ihmal edilirse Türkçenin cevap bekleyen pek çok problemi çözülemez. Bugün Türkçenin gramerinin yazılmasında yapılan tartışmaların bir kısır döngü içerisinde devam etmesinin nedeni, dillerin iki düzlemeden oluştuğu ve dilin bütün kurallarının işlediği derin yapının

var ve önemli olduğu gerçeğinin bilinmemesi veya ihmal edilmesidir (Karabulut, 2007: 272). Yüzey yapı cümlelerin biçimsel yanını, derin yapı ise anlamsal yanını gösterdiğine göre cümle çözümlemeleri derin yapıdan ayrı düşünülmemelidir. Çünkü her iki yapı birbirinden ayrılmayan, birbirini tamamlayan bir bütündür (Üstünova, 1999: 398).

2. Tartışma: Şimdi üretici-dönüşümsel dilbilgisi kuramına göre, “Babamı görüp geriye döneceğim” cümlesini inceleyelim. Bu cümlede eylem ifade eden iki fiil bulunmaktadır. *görmek* ve *dönmek*. *Görmek* fiilinden türetilen bir zarf-fiil ve *dönmek* fiilinin cümlelerin yüklemi olarak görev aldığı bir cümle mevcuttur. Burada, ‘*Babamı göreceğim ve geriye döneceğim*’ cümlelerinin, cümlelerden birinin fiilinin zarf fiili yapısına dönüştürülerek cümle içerisinde zarf göreviyle yer alması suretiyle iki cümlelerin tek cümleye indirgenmesi söz konusudur. Doğal olarak burada derin yapıda aslında iki cümlelerin varlığından bahsedebiliriz. Yüzey yapıda *görüp* zarf fiilini sadece cümlelerin bir ögesi olarak değerlendirmek ve bunun çekimli fiil olmadığından dolayı cümle olarak kabul etmemek, bunun derin yapıdaki bir cümleden kaynaklandığını görmezden gelmektir. Karabulut bu durumu şöyle açıklar: “Fiilimsili yapıları oluşturan cümlesel unsurların, en eski Türk dilinde, müstakil birer cümle halinde iletişimde kullanıldığı kuvvetle muhtemeldir. Türk dilinin zaman içerisinde gelişmesine veya değişmesine paralel olarak, basit yapılar birleşerek bütünleşmeye ve kaynaşmaya, sonuçta karmaşık yapılara dönüşmeye başlamıştır denebilir. Yani, bu gün tek bir üst (temel) cümlelerin yönetim alanında bir çekimli fiille ifade ettiğimiz iki farklı yapı (fiilimsili yapı), çok önceleri ayrı ayrı basit cümleler ve yönetim alanları içerisinde iletişimde kullanılmış olmalıdır (Karabulut, 2007: 268)”.

Fiilimsileri yüzeysel olarak sadece cümle içerisindeki görevleri itibarıyla değerlendirmek yetersizdir. Bunların asli şekilleri birer cümledir; zamandan tasarruf ilkesine göre cümle ögesine dönüştürülmüş derin yapıdaki cümle şekilleridir. Karabulut (2009: 95) bu görüşümüzü şu ifadeyle destekler: “Türk dilinde, basit yapı ve yüklemi çekimli bir cümle iken, öge taşınımı ve dönüşümü sonucunda yeni bir yapıya kavuşan sıfat fiilli cümlecikler (relative clauses) dünya dilleri arasında özgün bir nitelik taşır. Bu nedenle dilbilimciler ve Türk dili araştırmacıları, bu yapıya *Türkçe tipi sıfat fiilli yapılar (turkic type relative clauses)* adını vermektedirler”. Dolayısıyla bunlar cümle olarak değerlendirilmeli, incelenmeli ve cümlelerin çözümlenmesi, başka dillere aktarılması açısından kolaylaştırıcı bir metot olarak kullanılıp buna göre değerlendirilmelidir. Bunları cümle olarak değerlendirip incelemek, araştırmak, hem dilimizi daha kolay çözümlayebilmemizi, hem de dilimizi diğer dillere aktarırken, ya da diğer dillerden dilimize çeviri yaparken (erek odaklı ve kaynak odaklı çeviriler) yapıları anlamamızı ve çeviri yapmamızı bir hayli kolaylaştırmaktadır. Fiilimsilerin cümle olarak kabul edilmemesinin dilimizin gramerine bir şey kazandırmayacağı düşüncesindeyiz. Bu, dildeki muhafazakârlık uğruna kısır bir döngüden ileriye gidemez. Anacak bunları cümle olarak değerlendirerek çözümlenme yapmak, dilimizi öğretme, öğrenme, diğer dillere aktarma, diğer dillerden dilimize aktarma anlamında dilimize çok şey katacaktır düşüncesindeyiz. Biz bunu uzun yıllardır verdiğimiz Almanca dilbilgisi, karşılaştırmalı dilbilgisi ve karşılaştırmalı yapı çözümlemeleri derslerinde çok belirgin bir şekilde anlayabilme ve uygulayabilme imkânı bulduk. Ve gördük ki, yabancı dil öğrenen öğrencilerimizin en büyük problemlerinden biri, Türkçe ve Almanca’nın farklı dil ailelerinden gelmiş olmalarından dolayı, öğrencilerin yabancı dili, en azından bizim öğrettiğimiz dil olan Almanca’yı anlamakta bir hayli zorluk çektikleridir. Almanca’nın yapısı Türkçenin yapısından farklı olduğu için, öğrenciler cümle çözümlemelerinde zorlanmaktadırlar. Ancak yapıların çözümlenmesindeki temel problem, öğrencilerin öğrendikleri dili değerlendirirken ve çözümlerken Türkçenin yapısına uyarlayarak, bu yapıya göre düşünerek çözümlenmeye çalışmaları, Türkçedeki fiilimsileri Almanca’ya aktarırken bunları yan cümle olarak değil de, Türkçede olduğu gibi aynı yapıda ifade etmeye çalışmalarıdır. Bu durum dili kavramalarını ve çözümlemelerini bir hayli zorlaştırmaktadır. Türkçedeki yan cümlelerin öğretilmesi ve bunların Almanca’daki karşılıklarının verilmesi esnasında ortaya çıkan zorlukları, Almanya’da dil öğretimi alanında çalışmalar yapan bazı dilciler şu şekilde özetlemektedirler: “Almanlara Türkçe öğretmek için Türkçe öğretmenliği yaptığım yirmi yılı aşkın süre içerisinde, farklı yapılarıdaki birçok türü ile yan cümle konusunun, öğrencilerim tarafından karmaşık ve çok zor bir konu olarak algılandığını tespit ettim (Savaşçı, 1998: 5)”. “Essen Üniversitesindeki doçentlik çalışmamda ve Almanca-Türkçe öğrettiğim değişik okullarda, öğrencilerin Türkçe yan cümleleri ve bunların Almanca karşılıklarını öğrenirken büyük zorluklar yaşadıklarını tespit ettim. Türkçede ve Almanca’da yan cümlelerin tam bir tanımının yapılması ve Almanca ile Türkçe yan cümlelerin bu hususla ilgili farklılıklarının ortaya konması gerekiyordu” (Sarı, 2014: 5).

Özellikle hukuki metinlerde yer alan ve bazen bir sayfayı aşan tek bir çekimli fiili olan basit cümleyi Almanca’ya aktarmak, adeta imkânsız hale gelmektedir. Zira Almanca’da bir sayfayı aşan uzunlukta basit bir cümle yoktur. Bu kadar uzun bir Türkçe cümleyi dilimizin zenginliği olarak kabul edebiliriz. Ancak, çözümlenme söz konusu olduğunda ciddi bir problemle karşı karşıya kalmaktayız. Böyle uzun bir cümlede yer alan fiilimsi yapıları bir cümle olarak değerlendiremeyen ve çözümlenemeyen bir öğrencinin bu cümleleri Almanca’ya aktarması adeta imkânsız hale gelmektedir. Bunun en belirgin örneğini Avrupa’nın Almanca konuşulan ülkelerinden gelen ve bazılarının ana dili Almanca olan, bazılarının ikinci dili Almanca

olan ya da her iki dile de (Zweisprachigkeit) sahip öğrencilerimizin, her iki dile de hâkim olmalarına rağmen, Türkçenin yapısını yeterince bilmediklerinden ve özellikle de Türkçedeki fiilimsi yapıları yan cümle olarak değerlendiremediklerinden çeviri konusunda bir hayli zorlandıklarını, Türkçedeki uzun bir cümleyi Almancaya aktarırken, yapıyı çözümleyemediklerinden özet olarak aktardıklarını gördük. Yine aynı şekilde Almancadan Türkçeye yaptıkları çevirilerde de aynı sorunları yaşadıklarını tespit ettik.

Türkçedeki fiilimsi yapıların bazılarını Almancada olduğu gibi cümlelerin bir ögesi olarak ifade etmek mümkündür. Ancak art arda sıralı fiilimsilerle kurulu çok uzun bir basit cümle, aynı şekilde Almancada da fiilimsi yapılarla (isim fiil "Verbalnomen", sıfat-fiil "Partizip", zarf-fiil "Gerundium"), kurulu bir basit cümle olarak ifade edilmesi olanaksızdır. Zira bazı fiilimsi yapıların cümlelerin bir ögesi olarak Almancaya aktarılması mümkün değildir. Bunlar ancak yan cümle karşılıklarıyla (Nebensatz) ifade edilebilir. Bu durumu Türkçe vekâletnameden alınmış, her biri bir paragraftan oluşan aşağıdaki iki basit cümle ile örneklendirebiliriz:

"Beni Avusturya makamlarında, vergi dairelerinde, defterdarlıklarda, sigorta kurumu müdürlüklerinde, ticaret ve sanayi odalarında, belediyelerde, muhtarlıklarda, emniyet müdürlüklerinde, konsolosluklarda, bütün resmi makamlarda temsile, işlemlerimi takip etmeye ve sonuçlandırmaya, bilumum dokümanları ve belgeleri imzalamaya, her türlü evrakı resmi makamlardan teslim almaya, evrakları düzenlemeye ve resmi makamlarda ibraz etmeye, Avusturya'da benim adıma bankalarda hesap açmaya, para yatırmaya, hesaplardan para çekmeye, yukarıda belirtilen resmi makamlar önünde benim sorumluluklarımı yerine getirmeye, haklarımı savunmaya, gerekli tedbirleri almaya, beni hukuki olarak resmi makamlarda tam olarak temsile, mezun ve yetkili olmak üzere 14.02.1978 doğumlu, Müllerstrasse 2/3, Viyana-Avusturya adresinde mukim, 23..... T.C. Kimlik Nolu X Y'yi, vekil tayin ediyorum."

"Bu işlem altındaki imzanın, Sakarya Merkez Nüfus Müdürlüğü'nden verilmiş 11.03.2015 tarih, 1111 kayıt, K09 seri ve 55555 numaralı fotoğraflı nüfus cüzdanına göre İstanbul ili Maltepe ilçesi Altntepe Mahallesi 22 cilt, 999 aile sıra, 111 sıra numaralarında nüfusa kayıtlı olup, baba adı İBRAHİM, ana adı AYŞE, doğum tarihi 22.12.1950, doğum yeri olan ve halen yukarıdaki adreste bulunduğunu, okur yazar olduğunu söyleyen, 23..... T.C. kimlik numaralı X Y, adlı kişiye ait olduğunu onaylıyorum."

Her ikisi de fiilimsileri barındıran birer basit cümleden müteşekkil bu paragrafların Almancaya aynı yapıları barındıran birer basit cümle olarak aktarılması olanaksızdır. Burada uygulanabilecek tek çözüm, bu fiilimsi yapıların Almancadaki karşılıkları olan yan cümlelerle ifade edilmesi, hatta gerektiğinde basit cümlelerden oluşan bu paragrafları, Almanca ifadelerinde müstakil cümlelere bölümleyerek, temel cümle ve yan cümle bileşenlerinden oluşan birleşik cümleler olarak aktarmaktır. Burada Almanca yapılarda yan cümle kullanma zorunluluğu ortaya çıkmaktadır.

Art arda sıralı fiilimsi yapıları ihtiva eden uzun cümlelerin tek bir yargıya bağlanamayacağını ifade ederek fiilimsileri sentaktik düzeyde değerlendiren Karabulut görüşlerini şöyle açıklar: "Türkçenin fiilimsiler sayesinde sınırsız uzunlukta cümle kurabilme yeteneğine sahip olan ender dillerden biri olduğunu vurgulamak gerekir. Fiilimsiler yargı bildirmeseler tek bir yüklemle sonsuz sayıda kelime ile bir cümle oluşturmak mümkün olmazdı. Önemli olan yargının derecesidir. Dil incelemelerinde derecelendirme yapmak zorundayız, her şeyi mutlak bir yargıya bağlarsak ara unsurları kaçırabiliriz. Son olarak sınırsız bir genişleme yeteneğine sahip olan şöyle bir cümleyi nasıl değerlendireceğiz? Yoksa bizim kısa tuttuğumuz bu cümlede, bir yığın kelimeyi öbek yapıp konuşulan ve söylenen onca şeye rağmen burada tek bir yargı vardır, o da *devam etmek*'tir mi diyeceğiz? "*Koşarak eve giren adam, kızın kendisini gördüğünü fark edince, babasından korkup evden ayrılmayı, yağın yağmurun altında bir süre koşuşan köpekleri seyretmeyi, kuşları dinlemeyi, kendisine bakan insanlara kızgın kızgın bakmayı ve onları paylayarak yoluna devam etmeyi istedi.*" (Karabulut, 2007: 296-297)

Xhemile Abdiu makalesinde Hint-Avrupa dil grubuna ait Arnavutçadan bahsederken, çeviri esnasında iki dilin yapılarının çözümlenmesindeki zorlukları ortaya koymak için Türkçe ile Arnavutçayı aşağıdaki şekilde karşılaştırır:

"... Arnavutça ana dil olan yabancı bir öğrenci Arnavutçadan Türkçeye çeviri sırasında ya basit tümcelere ayrılarak ya da bağlaçları kullanarak çevirir. Ana dili, ikinci dereceden aktarmalara hâkim olduğu için bu biçimbirimlerle kurulan bileşik tümcelerin kullanımı ve çevirisi zorluk yaratmaktadır. Üstelik Türkçede biçimbirimlerin birden fazla anlamlarını yükledikleri için yabancı öğrencilerinde doğru kullanımları her zaman görülmemektedir. Aslında ortaç ve ulaçlarla kurulan bileşik tümceler Türkçe biçimsel yapısına uygundur. Bu tür tümceleri Türkçe ana dili olmayan yabancı bir öğrenci için zordur. Arnavut bir öğrenci edinç sayesinde Türkçeden Arnavutçaya çeviri sırasında ana diline ait doğru bir yapı bulabilir. Daha önce bahsettiğimiz gibi ya basit tümcelere ayrılarak ya da bağlaçları kullanarak çevirir. Fakat ana dilinden Türkçeye çeviri sırasında tekrar doğuştan gelen edinç etkisinden bileşik tümceleri bağlaçlarla çevirmeye çalışacaktır ve yerleştirme tümceleri kullanmayacaktır çünkü bu tür bileşik tümceleri anadilinin ikinci derecede aktarmalarında kullanılmamaktadır. Bunu ilk olarak -(y)ıp, -ip, -up, -üp ve -arak, -erek unsurların bağlaç olarak kullanımlarında görürüz. Türkçede bu kullanımlar ne kadar basit görülürse görünsün yabancı bir öğrenciyi ana dilinin sentaks dizilişine ait olan art arda bileşik tümcelere yönlendirir ve -(y)ıp, -ip, -up, -üp ve -arak, -erek biçimbirimlerle kurulan bileşik tümcelerin doğru kullanmalarına engel olur. Bu engeller sadece edim sayesinde ortadan kaldırılır. Bu tür bileşik

tümcelerden dışında ortaç ve ulaçlarla yapılan çok yerleştirme tümceler var. Bileşik tümcelerin doğru kullanımı ve doğru çevirisi Türkçede yerleştirme kavramı doğru anladıktan sonra ve bu iki dil arasındaki aktarmalarının farklılığını kavrandıktan sonra gerçekleştirilebilir.” (Abdiu, 2012: 9-10)

SONUÇ

Fiilimsili yapılar hem morfolojik hem de sentaktik (morfosentaktik) açıdan ele alınmalıdır. Fiilimsi yapılara sentaktik yaklaşım, Almancada bunların karşılığı (Äquivalente) olan yan cümle yapılarının anlaşılmasına ve çözümlenmesine önemli bir katkı sağlayacaktır. Fiilimsileri cümle bütünü içerisinde daha iyi anlayabilmek, analiz edebilmek ve açıklayabilmek için, bunları cümle içerisindeki özerk yapılar (yan cümle, cümlecik, cümlemsi, vb.) olarak değerlendirebiliriz. Böylece fiilimsileri barındıran uzun Türkçe cümleleri birleşik cümle formatındaki alt birimler (bağlı cümleler) olarak çözümleyip daha kolayca Almancaya aktarabiliriz.

Biz, Türkçedeki fiilimsilerin Almancadaki yan cümleleri karşılayan yapılar olduğunu, bu yapıları Almancaya aktarırken, bunların yan cümle olarak değerlendirilmesinin bu dilin öğretilmesine ve anlaşılmasına büyük katkı sağlayacağını ifade ediyoruz. Türkçedeki fiilimsileri birleşik cümle, girişik birleşik cümle, cümlemsi, cümlecik vb. dilbilgisi terimleriyle ifade etmekten öte, bunların sistemlerinin çözümlenmesinin ve çözüm üretmek adına Almanca ile karşılaştırmalar yapılarak denk yapıların (Äquivalente) tespitinin ve bu yapılar üzerinden Almancaya aktarımının doğru bir yaklaşım olacağı kanısındayız. Chomsky'nin *üretici-dönüşümsel dilbilgisi* kuramı bize bu şekilde bir çözümleme yapma imkânı sunmaktadır.

KAYNAKÇA

- ABDIU, Xhemile (2012) “Türkçede Bileşik Tümcelerin Özelliği Üzerine” International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 7/3, Summer, 2012
- AKTAN, Bilal (2009). *Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi*, Gazi Kitabevi, Ankara.
- AYDIN, Özgür (1997) “Anadili Eğitimi, Yabancı Dil Öğretimi ve Evrensel Dilbilgisi”, Dil dergisi, S.54, ss.23-30.
- BANGUOĞLU, Tahsin (2011). *Türkçenin Grameri*, 9. Baskı, TDK Yayınları, Ankara.
- BAYRAKTAR, Nesrin (2004). *Türkçede Fiilimsiler*, TDK Yayınları, Ankara.
- BİLGİLİ, M. Kaya (2009). *Türkçe Dilbilgisi*, 3. Basım, Salkımsöğüt Yayınevi, Erzurum.
- BROCKHAUS, Friedrich Arnold (1972). *Der Sprach-Brockhaus*, Wiesbaden.
- CHOMSKY, Noam (2011). *Dil ve Zihin*, 3. Edisyon, Çeviren Ahmet Kocaman, Bilge Su Yayıncılık, Ankara.
- DEMİR, Nurettin, YILMAZ, Emine (2014). *Türk Dili El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara
- DENY, Jean (2012). *Türk Dil Bilgisi*, Çeviren Ali Ulvi Elöve, Kabcacı Yayınevi, İstanbul.
- DUDEN (2003). *Deutsches Universalwörterbuch*, 5. Auflage, Dudenverlag, Mannheim.
- ERGİN, Muharrem (1995). *Üniversiteler İçin Türk Dili*, Bayrak Yayınları, İstanbul.
- GENCAN, Tahir Nejat (1978). *Dilbilgisi*, Kanaat Yayınları, İstanbul.
- GÜLSEVİN, Gürer (2001). “Türkiye Türkçesinde Birleşik Zarf-Fiiller”, *AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C.II, S. 2, ss.122-143.
- HENGİRMEN, Mehmet (2009). *Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, 3. Baskı, Engin Yayınevi, Ankara.
- HENGİRMEN, Mehmet (2011). *Türkische Grammatik für die Deutschen*, Engin Verlag, Ankara.
- JOHNSON, Lars (1975). “Fiilimsi Önermelerin Görevleri Üzerine” *Bilimsel Bildiriler*, Ankara, ss. 525-529.
- JUDE, Wilhelm Karl (1957). *Deutsche Grammatik*, Sechste Auflage, Georg Westermann Verlag, Braunschweig.
- KARAAĞAÇ, Günay (2012). *Türkçenin Söz Dizimi*, 5. Baskı, Kesit Yayınları, İstanbul.
- KARABULUT, Ferhat (2009). “Ad Öbeği Taşınımı ve Boşluk Kuramı Bağlamında Fiilimsili Yapıların Adlandırılması ve Sınıflandırılması Meselesi”, *Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi (UTEK) 27-28 Ağustos 2007*, İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi, ss. 261-299.
- KARABULUT, Ferhat (2009). “Köktürkçenin Sıfat Fiilli Yapı Tipolojisi” *bilig* kış 2009, S.48, ss.91-118.
- KARAHAN, Leyla (1993). “Türkçede Birleşik Cümle Problemi”, *Türk Gramerinin Sorunları Toplantısı, Türk Dil Kurumu*, 22-23 Ekim 1993, Ankara, ss.19-23.
- KARAHAN, Leyla (1999). *Türkçede Söz Dizimi*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- KOÇ, Nurettin (1994). *Yabancılar İçin Dilbilgisi*, 2. Baskı, İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- ÖZKAN, Fatma, Musa Bağdagül (2004). “Yabancı Dillerin Türkçenin Söz Dizimi Üzerindeki Etkisi”, *bilig* yaz 2004 S.30, ss.95-139.
- SARI, Maksut (2014). *Nebensätze im Deutschen und ihre Äquivalente im Türkischen*, Gladbeck.
- SAVAŞCI, Özgür (1998). *Zusammengesetzte Sätze des Türkischen unter besonderer Berücksichtigung ihrer Wiedergabe im Deutschen*, Herbert Utz Verlag Wissenschaft, München.
- ÜNSAL, Gülhanım (2010). “Türkçe ve Fransızcanın Sözdizimsel Açısından İncelenmesi” *The Journal of The Institute of The Middle East Studies, Center For International Area Studies*, Cilt 29, ss.262-280.
- ÜSTÜNOVA, Kerime (1999). “Cümle Çözümlemelerinde Yüzeysel yapı - Derin Yapı İlişkileri”, *Türk Dili, Dil ve Edebiyat Dergisi*, Ankara: TDK Yayınları, S. 563, ss. 398-406.
- VARDAR, Berke (2002). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, Multilingual Yayınları, İstanbul.
- WAHRIG, Gerhard (2000). *Deutsches Wörterbuch*, Bartelsmann Lexikon Verlag GmbH, Güterslohn/München.